

AUTOREFERAT

1. Po ukończeniu cyklu edukacji podstawowej i na poziomie średnim, podjąłem studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1974 - 1979, zwieńczone w 1979 roku dyplomem magistra prawa na podstawie pracy magisterskiej *Tok ustawodawczy w Republice Federalnej Niemiec* (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Gwiżdż – UW, recenzent: prof. zw. dr hab. Leszek Garlicki – UW). Temat ten nawiązywał do moich zainteresowań prawem konstytucyjnym, praca magisterska zaś wpisywała się w coraz szerszy nurt studiów rozwijanych w Polsce od lat 70. ub. wieku nad różnymi aspektami prawa konstytucyjnego. Wykraczały one stopniowo poza kwestie konstytucjonalizmu ówczesnych państw socjalistycznych i coraz częściej dotyczyły współczesnych państw europejskich, najpierw szczególnie w odniesieniu do Republiki Francuskiej, RFN, a w obszarze pozaeuropejskim – do USA.
2. A. W 1984 roku zakończył się przewód doktorski w Akademii Nauk Społecznych w Warszawie na podstawie rozprawy *Zmiany programowe w polskim ruchu młodzieżowym po sierpniu 1980 r.* (promotor: doc. dr hab. Władysław Ratyński ANS, recenzenci: prof. zw. dr hab. Bogdan Hillebrandt – ANS, prof. zw. dr hab. Bronisław Ratuś – Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy); w wyniku stosownej procedury uzyskałem tytuł doktora nauk politycznych w zakresie socjologii stosunków politycznych. W owym czasie był to temat aktualny: po okresie zmian modelowych w strukturze organizacyjnej tego ruchu dokonanych w latach 70. ub. wieku i w związku z tym dążenia do nadania organizacjom młodzieżowym w znacznie większym stopniu niż dotąd charakteru ideologicznego, kryzys polityczny w 1980 r. stymulował również kryzys organizacyjny i programowy w dotychczas politycznie monolitycznym modelu organizacji młodzieżowych; zaznaczył się trend odchodzenia od dyktatu ideologicznego PZPR i tworzenia niezależnych struktur organizacyjnych, jak np. NZS (w środowisku młodzieży akademickiej obok dotychczasowego SZSP) czy „nowe harcerstwo” lub Ruch Młodej Polski; nie można było pominąć ruchu młodzieżowego o charakterze wyznaniowym afiliowanego do różnych struktur

kościelnych (m. in. kontekst rozwoju duszpasterstwa akademickiego, ruchu „oazowego”). Zaznaczyło się więc nie tylko zróżnicowanie organizacyjne, ale nade wszystko zróżnicowanie programowo-ideowe; tworzyło to pole konfliktów międzyorganizacyjnych oraz stymulowało rywalizację o zakres wpływów środowiskowych, nade wszystko zaś wyraźnie kształtowały się odrębne konkurencyjne programy wychowawcze, oparte na alternatywnych systemach wartości.

B. W 2008 roku uzyskałem uznanie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego Federacji Rosyjskiej polskich dyplomów magistra prawa oraz doktora nauk politologicznych, a w 2010 roku – otrzymałem dyplom doktora nauk prawnych (w rosyjskiej terminologii – kandydat nauk) na podstawie pracy w języku rosyjskim *Становление и развитие конституционной государственности в Польше (историко-правовое исследование)*, przedstawionej przed komisją naukową w Instytucie Prawniczym w Sankt Petersburgu dnia 6 marca 2010 roku; promotorem był prof. dr hab. S. A. Komarow z Moskwy (opiekun naukowy, związany naukowo z wymienionym Instytutem), recenzentami: prof. dr hab. A.M. Drozdowa i prof. dr hab. W.G. Bajew. (Tytuł pracy w języku oryginału dobrze odpowiadający duchowi języka rosyjskiego i zgodnie z przyjętą w Rosji terminologią może być oddany w języku polskim w tłumaczeniu dosłownym jako *Powstanie i rozwój konstytucyjnej państwowości w Polsce (badania historyczno-prawne)*, a bardziej jako *Powstanie i rozwój konstytucjonalizmu w Polsce (studium historyczno-prawne)*). Temat pracy w podanym brzmieniu został zasugerowany we wspomnianym Instytucie Prawniczym; wiązało się to z zainteresowaniem rosyjskich akademickich środowisk prawniczych procesem powstawania nowego etapu rozwoju państw Europy środkowo-wschodniej, które na drodze zmian ustrojowych przyjmowały nowe konstytucje (wraz z nową konstytucją FR) stanowiące demokratyczne państwo prawne. Szczególnie zaznaczyło się zainteresowanie nową polską konstytucją, jej generalnymi założeniami, ale także w powiązaniu z historycznymi tradycjami konstytucyjnymi, wyznaczającymi etapy przemian formacji państwa polskiego (i ich historycznej nieciągłości), ukazanych (dla odbiorców rosyjskich) bez dawniejszych schematycznych interpretacji; praca wydana drukiem w czerwcu 2010 roku staraniem Instytutu Prawniczego w S. Petersburgu.

Wymienione działania wynikały z sugestii prof. dr. hab. Feliksa Prusaka (ówcześnie dziekana Wydziału Prawa i Administracji WSHiP) odnośnie podjęcia przeze mnie

procedury habilitacji w Rosji; powiązane to było ze znajomością j. rosyjskiego, jak i prowadzeniem przeze mnie Studium Prawa Rosyjskiego w tej uczelni, oraz ponadto – z wynikającymi stąd kontaktami z naukowym środowiskiem prawniczym w Rosji – w S. Petersburgu i w Moskwie. Odpowiadając pozytywnie na mój wniosek z 2007 roku w sprawie podjęcia przewodu – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego FR wskazało mi jako jednostkę prowadzącą wspomniany Instytut Prawniczy w S. Petersburgu. Z kolei uznano w tymże Instytucie, iż nowa wersja książki, rozbudowanej o aspekty teoretyczne tworzenia konstytucji może być podstawą przewodu habilitacyjnego. Wersja ta według rosyjskiej nomenklatury została zakwalifikowana do specjalności 12.00.01 – teoria i historia prawa; historia nauki o państwie i prawie. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 25 czerwca 2011 roku w Instytucie Prawniczym w Sankt Petersburgu, i przy stanie głosowania – 13 głosów „za”, 1 głos – wstrzymujący się i zero głosów przeciw, dokumentację przekazano do Najwyższej Komisji Kwalifikacyjnej (BAK) przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego FR, decydującej o przyznaniu dyplomu – tytułu. W okresie 2011- do czerwca 2013 r. nie podjęto uchwały w tej sprawie, nie określono też ostatecznego terminu zakończenia postępowania. Wobec niezwykle przedłużającej się procedury i braku odpowiedzi na pytania w tej sprawie, wystąpiłem o przerwanie postępowania, co zostało postanowione decyzją wiceministra w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego Federacji Rosyjskiej A.B. Powalko z dnia 14 sierpnia 2013 r.

3. W jednostkach naukowych (szkolnictwo wyższe) pracowałem w dwóch okresach: w latach 1980-1983 w Akademii Nauk Społecznych w Warszawie (asystent i starszy asystent - wykładowca prawoznawstwa i prawa konstytucyjnego), w latach 1983-1986 w tejże uczelni jako wykładowca kontraktowy (na podstawie umowy-zlecenia).
Drugi okres pracy naukowo-dydaktycznej: od 2000 r. do chwili obecnej (2014 r.), acz w zróżnicowanych sytuacjach: od 2000 roku (i nadal) – w Wyższej Szkole Handlu i Prawa im. R. Łazarskiego w Warszawie (aktualna nazwa: Uczelnia Łazarskiego), adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji (Katedra Teorii Prawa i Logiki Prawniczej). Prowadzę wykłady i seminaria z prawa konstytucyjnego, teorii prawa, prawoznawstwa i nauki o państwie. Równolegle w latach 2003-2009 w Wyższej Szkole Mazowieckiej w Warszawie: dziekan Wydziału Nauk Społecznych (2003-2006) i rektor tejże uczelni (2006-2009), kontynuując wykłady z zakresu prawa

konstytucyjnego, prawa Unii Europejskiej oraz prawoznawstwa. W latach 2001-2012 – pracowałem również w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie, Wydział Prawa i Administracji (kierownik Katedry Prawa Administracyjnego) prowadząc wykłady z przedmiotów wyżej wymienionych. Od października 2013 r. zostałem powołany jako pełnomocnik dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego ds. naukowych.

Wskazane wyżej dwa różne okresy pracy w uczelniach wyższych Warszawy rozdzielone są okresem zatrudnienia o innym charakterze: dziesięcioletni okres (1983-1993) w kilku dużych instytucjach/przedsiębiorstwach: Polsko-Polonijna Izba Przemysłowo-Handlowa „INTER POLCOM” w Warszawie (1983-1987: z-ca dyrektora Oddziału Mazowieckiego Izby w Warszawie i naczelnik Wydziału Informacji i Wydawnictw w Centrali Izby w Warszawie); Zakłady Elektronowe „Lamina” grupujące 6 dużych zakładów produkcyjnych (1987-1988, kierownik działu organizacyjno-prawnego), „Magnus” Sp. z o.o. (z kapitałem akcyjnym Z-ów „Lamina” i Banku Gospodarki Żywnościowej (1988-1993, prezes Zarządu Spółki). Spółka zatrudniała 450 osób w tym 400 pracowników w bezpośredniej produkcji; domeną działalności spółki była produkcja elementów elektroniki przemysłowej wysokiej technologii na licencji amerykańskiej firmy Westinghaus, przeznaczonych na rynki zagraniczne (ZSRR, Chiny, Francja, Włochy). Sankcje ekonomiczne nałożone przez ONZ na Irak i b. Jugosławię uznane przez rząd polski oraz niewypłacalność kontrahentów z b. ZSRR były podstawowymi przesłankami decyzji o zaprzestaniu działalności spółki; przez zgromadzenie wspólników zostałem wyznaczony jej likwidatorem. Charakter zatrudnienia we wskazanych firmach wymagał nie tylko dobrej znajomości obowiązujących regulacji prawnych w zakresie np. prawa spółek, prawa pracy, przekształceń własnościowych (likwidacja lub prywatyzacja przedsiębiorstw, zbywanie majątku firm), prawa finansowego i skarbowego, zasad prawnych działalności inwestorów zagranicznych w Polsce, ale sprzyjał także uzyskaniu nowych kwalifikacji i praktycznych doświadczeń w dziedzinie doradztwa prawno-ekonomicznego dla inwestorów zagranicznych (w tym „polonijnych”), współpracy z pełnomocnikiem rządu ds. zagranicznych podmiotów drobnej wytwórczości, sporządzania odpowiednich analiz prawnych i ekonomicznych na szczeblu przedsiębiorstwa i dla potrzeb właściwych agend rządowych, współdziałania z bankami, w negocjowaniu kontraktów i umów krajowych i zagranicznych a także w zakresie redagowania i edycji zbioru norm prawnych regulujących inwestowanie

w Polsce kapitału polonijnego i zagranicznego, a przeznaczonych do użytku wewnętrznego, mając na uwadze ówczesne znaczne rozproszenie i zarazem znaczną zmienność danych regulacji prawnych. Suma tych doświadczeń miała nader ważne znaczenie, kiedy to w 1993 roku objąłem stanowisko dyrektora-redaktora naczelnego Państwowego Wydawnictwa Prawniczego w Warszawie (co omawiam w odrębnym punkcie niniejszego autoreferatu).

4. Tytuł osiągnięcia naukowego:

- analiza procesu powstania i etapów kształtowania się konstytucjonalizmu XVIII-XX w. w Polsce na tle nowożytnego konstytucjonalizmu europejskiego – uwarunkowania polityczno-historyczne, przesłanki teoretyczne, konstytucyjne określanie historycznych typów formacji państwa polskiego: od monarchii konstytucyjnej do demokratycznego państwa prawa;
- synteza: ewolucja konstytucjonalizmu Rosji (historia i współczesność);
- ewolucja idei państwa prawa ku koncepcji demokratycznego państwa prawnego.

1. Jerzy Kowalski – *Konstytucje Polski XVIII-XX wieku a europejska tradycja konstytucyjna* – Wydawnictwo Naukowe CONTACT, Poznań 2014,; str. 522; monografia; recenzowana przez prof. dr hab. Jana Wawrzyniaka;
2. Jerzy Kowalski – *Konstytucja Federacji Rosyjskiej a rosyjska i europejska tradycja konstytucyjna* – Polskie Wydawnictwo Prawnicze IURIS, Poznań 2009 r., str. 450; monografia; recenzowana przez prof. dr hab. Marię Bujakovą – Dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Pawła Józefa Safarika w Koszycach, Słowacja.
3. Jerzy Kowalski, *Państwo prawa. Demokratyczne państwo prawne*. Antologia – Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego – Warszawa 2008 r., str. 395; recenzowana przez prof. dr hab. Wojciecha Sokolewicza.

Ad. 1. Praca przedstawia proces ewolucji 7 głównych konstytucji w Polsce od 1791 r. do konstytucji RP z 1997 r. Wskazano, iż konstytucje te wpisują się w cztery główne nurty konstytucjonalizmu europejskiego: - konstytucjonalizm typu monarchicznego (z modyfikacjami po rewolucji francuskiej – w systemie napoleońskim (Ks. Warszawskie) a następnie wg wzoru Karty Ludwika XVIII – Królestwo Polskie); - konstytucjonalizm demokratyczno-burżuazyjny wg wzoru III Republiki Francuskiej; - konstytucjonalizm socjalistyczny (wzorowany na konstytucji Związku Radzieckiego 1936 r. – tzw. konstytucja stalinowska); - współczesny konstytucjonalizm demokratycznego państwa prawnego, kształtujący się w Europie po II wojnie

światowej, a przyjęty w RP ewolucyjnie w wyniku zmiany ustrojowej. Charakterystyka zmian konstytucji nie mieści się w tradycyjnej konwencji podręcznika historii konstytucji polskich, ani w konwencji historii ustroju Polski, ani wykładu prawa konstytucyjnego w danym okresie. Szeroko przedstawiono narodziny nowożytnej idei konstytucyjnej i praw człowieka; jej realizację w XVIII w. w USA, Rzeczypospolitej i Francji rewolucyjnej. Omówiono historyczne-polityczne konteksty tych konstytucji, podobieństwa i różnice. Wskazano na odrębne procesy konstytucyjne: stałość konstytucji USA, ciągła narodowa tradycja konstytucyjna Francji w XIX i XX wieku (a zmienne modele instytucjonalne – tzw. laboratorium ustrojowe w XIX wieku, jako ogólne wzorce dla państw Europy); w Polsce suwerenna tradycja konstytucyjna jest przerywana według zewnętrznych międzynarodowych uwarunkowań politycznych (XIX w. i po 1944 r. do końca lat 80.), przyjmowane są obce wzory ustrojowe. Zagadnienia te dokładnie scharakteryzowano. Zmiany konstytucji w okresie 1791-1997 r. określają skomplikowany historyczny proces zmian typu państwa: od monarchii konstytucyjnej do demokratycznego państwa prawa (i etapy pośrednie: republika parlamentarna 1921 r. wg wzoru III Republiki Francuskiej; oryginalna koncepcja państwa autorytarnego opartego na wyróżnionej władzy prezydenta; państwo „demokracji ludowej”; państwo o ustroju socjalistycznym). W charakterystyce kolejnych zmian ustrojowych akcent położono na założenia ideowo-doktrynalne i nie omawiano szczegółowo prawa konstytucyjnego w danym okresie. Rozważono niektóre kwestie szczególne: ciągłość instytucji prezydenta RP w okresie II wojny światowej i do lat 90. XX w. – aspekt polityczno-prawny i zarazem symboliczny; przekazanie „władzy prezydenta RP na obczyźnie) L. Wałęsie jako prezydentowi „nowej” demokratycznej Polski; dyskutowany problem ciągłości prawnej państwa polskiego po II w. św. i charakteru prawnego PRL; zagadnienie numeracji RP w preambule konstytucyjnej 1997 r. oraz konstytucyjne zmiany nazwy państwa polskiego do 1997 r. Omówiono proces nowelizacji konstytucji socjalistycznej, konstytucjonalizację zasady demokratycznego państwa prawa w kontekście zmiany ustrojowej, stanowiska doktryny w kwestii enumeracji zasad konstytucyjnych. Ponadto, co do konstytucji z 1997 r. – pominięto szczegółowe (podręcznikowe) kwestie prawa konstytucyjnego; w to miejsce omówiono zagadnienie recepcji europejskich standardów konstytucyjnych, zjawisko „europeizacji” konstytucji, recepcję w polskiej konstytucji niektórych instytucji i pojęć właściwych dla europejskiego prawa konstytucyjnego. Przedstawiono także obszernie stanowisko

doktryny – odnośnie krytyki konstytucji, postulatów jej nowelizacji lub zmiany w rozmaitych zakresach (szczególnie dostosowanie do prawa UE).

Ad. 2. Studium „Konstytucja Federacji Rosyjskiej a rosyjska i europejska tradycja konstytucja”: próba wielowątkowej syntezy nt. przeciwstawnych kierunków rozwoju idei konstytucyjnej i jej realizacji w Europie i Rosji w dobie nowożytnej do XX wieku. Wykazano odrębne podstawy historyczno-kulturowe tych procesów w nawiązaniu do koncepcji Geerta Hofstede „zaprogramowania kulturowego”, przyjętej w naukach społecznych i politologicznych; jest ono odrębne dla kultury (i świadomości) europejskiej i rosyjskiej. Przedstawiono (ograniczony) rozwój idei konstytucyjnych w Rosji od Katarzyny II do Mikołaja II oraz etapy konstytucjonalizmu socjalistycznego (1918-1977) i jego podstawy doktrynalne, w kontekście głównych kierunków rozwoju konstytucji europejskich. Na tle porównawczym ukazano odrębność europejskiej i rosyjskiej tradycji polityczno-prawnej. Ta pierwsza oparta jest na cywilizacji rzymskiej (i zachodniochrześcijańskiej) kulturowo obcej Rosji; ta druga – na tradycji bizantyńskiej. Jest ona podstawą rosyjskiego „antyzachodnioeuropejskiego syndromu”: wszystko co zachodnioeuropejskie jest zagrożeniem rosyjskiej tożsamości. W tym kontekście wskazano na rosyjski prawny „antywesternizm”: idea władzy absolutnej, odrzucenie europejskiej tradycji prawnej, m. in. krytyka prawa, nihilizm prawny, antylegalizm, antyliberalizm, anty-parlamentaryzm, prawo (lex)-instrumentem rewolucji, odrzucenie *iuris*, koncepcji praw człowieka i ich ochrony itd. Scharakteryzowano proces zmian konstytucji Rosji – od konstytucji typu socjalistycznego (wersja 1977 r.), przez nowelizacje w okresie 1989-1990, do konstytucji Federacji Rosyjskiej 1993. Omówiono zatem ewolucję: od konstytucji państwa komunistycznego do konstytucji (formalnie) demokratycznego państwa prawa (proces recepcji współczesnych europejskich standardów konstytucyjnych). Na tle dyskusji nt. demokratycznego państwa prawa w wybranych państwach Europy (Francja, Niemcy, Polska) ukazano analogiczną dyskusję w Rosji; jej cechą była szczególna trudność w zrozumieniu „europejskich” kategorii prawnych (szczególnie prymat prawa a nie ustawy, państwo demokratyczne, państwo prawa, prawa człowieka); wystąpiła skłonność do „prawniczego eklektyzmu” – pogodzić kategorie europejskie z tradycją socjalistyczną („socjalistyczne państwo prawa”). Przedstawiono szczegółowo wybrane aspekty konstytucji FR (1993 r.): na tle porównawczym ukazano ewolucję instytucji prezydenta (ZSRR-FR) i jego kompetencje;

przedstawiono zmiany koncepcji państwa świeckiego (liberalna tradycja francuska – leninowski model państwa ateistycznego – konstytucyjna zasada państwa świeckiego z 1993 r. i odpowiednie rozwiązania ustawy federalnej (1997 r.) o wolności sumienia i o związkach wyznaniowych); Sąd Konstytucyjny FR: rozwiązania europejskie a zmienne losy sądownictwa konstytucyjnego w Rosji radzieckiej; koncepcja SK w nowej konstytucji. Wszechstronnie zanalizowano aksjologię preambuły konstytucji współczesnych państw (np. Francja, Litwa, Portugalia, Chorwacja, Słowacja, Polska, Czechy) – tradycje historyczno-narodowe, wartości podstawowe (humanistyczne), po części – *invocatio Dei*, a w tym kontekście – stosunkowo nikły zasób aksjologii preambuły konstytucji federalnej: po rozpadzie ZSRR zakres tradycji historycznych i religijnych został obiektywnie ograniczony (częściowo na rzecz niepodległej Ukrainy). Wreszcie przedstawiono analizę konstytucjonalizacji praw człowieka i obywatela i podstawowych wolności; przyjęto standardy europejskie, co przedstawiono porównawczo na tle tradycji europejskiej w tym zakresie. W polskim piśmiennictwie prawnohistorycznym praca ta jest pierwszą syntezą tytułowego zagadnienia.

Ad. 3. Pierwsza w piśmiennictwie polskim taka antologia, zainspirowana długotrwałą dyskusją środowisk prawniczych nt. istoty państwa prawa i wielu jego aspektów. Wybór najznakomitszych tekstów ujęto w działach: I Zagadnienia teoretyczno-doktrynalne, II Państwo prawa – perspektywa historyczno-europejska, III Demokratyczne państwo prawne: zmiana ustrojowa, konstytucja RP, przebudowa prawa.

Koncepcja antologii jest oparta na kilku ważnych przesłankach: dotyczą one aspektów teoretycznych, poznawczych, instytucjonalno-politycznych, a ostatecznie – dydaktycznych.

a/ zasada demokratycznego państwa prawnego (ureczywistniającego zasadę sprawiedliwości społecznej) wprowadzona nowelą grudniową z 1989 r. do tekstu konstytucji PRL z 1952 r. (ze zm.) i następnie przeniesiona do tekstu nowej konstytucji z 1997 r. jest jedną z najbardziej fundamentalnych zasad ustroju III Rzeczypospolitej; stanowi cezurę w procesie przekształceń ustrojowych od państwa demokracji ludowej (od konstytucjonalizmu socjalistycznego) do współczesnego państwa demokratycznego; aspekt ustrojowo-polityczny jest tu pierwszoplanowy;

b/ zasada ta ewoluuje od koncepcji państwa prawa (w formalnym ujęciu) do aktualnej wersji, w której istotne znaczenie mają także wartości pozaprawne, niedefiniowalne w prawie. Mając

więc charakter prawnie niedookreślony, wysoce abstrakcyjny, zasada ta wymaga dynamicznej interpretacji (reinterpretacji), zarówno w doktrynie prawa, jak i w orzecznictwie sądowym, nie wyłączając sądownictwa konstytucyjnego, leży ona wszak u podstaw właściwej (prawidłowej) interpretacji przepisów przynależnych do wszystkich gałęzi prawa; powiązana zaś z ochroną podstawowych praw człowieka staje się jedną z podstaw działalności Rzecznika Praw Obywatelskich;

c/ jest to zasada wewnętrznie złożona, bowiem odnosi się tyleż do państwa prawa, co do państwa demokratycznego i także sprawiedliwego; zarazem z zasady tej „wydobywane” są zasady pochodne (jak np. zasada proporcjonalności czy określoności prawa);

d/ zasada ta generalnie obca w teorii i systemie prawa polskiego do 1988 roku wyznaczyła ożywiony nurt wieloaspektowej dyskusji (teoria i filozofia prawa, historia prawa, wykładnia prawa, zagadnienia instytucjonalno-prawne), w nawiązaniu do uprzednio wypracowanych w Europie koncepcji w tym zakresie.

Toteż antologia odzwierciedla główne aspekty i nurty owej dyskusji. Znajduje to wyraz w doborze (w rozumieniu autora) najważniejszych problemowo tekstów, autorstwa najznakomitszych luminarzy prawa polskiego. Teksty te uwzględniają zagadnienia teoretyczno-doktrynalne (w tym pojęcie państwa prawnego w szczególności w doktrynie niemieckiej, państwa socjalnego, relacja państwo praworządne-państwo prawne - część I); zagadnienia historyczno-prawne (dorobek europejski od koncepcji R. von Mohla, do współczesnych dyskusji we Francji – część II); część III odzwierciedla różnorodność problemową polskiej dyskusji w aspekcie zmiany ustrojowej i zmian systemu prawa. Antologię dopełnia aneks: a/ zbiór orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego odnośnie formalnych i materialnych treści owej zasady; b/ bibliografia tematyczna. Antologia prezentuje teksty nader rozproszone w specjalistycznym czasopiśmiennictwie bądź w niskonakładowych zbiorach naukowych opracowań, pomija zaś wykładnie w powszechnie dostępnych podręcznikach prawa i poglądy wyrażane w publicystyce.

Uogólniając: antologia zachowuje charakter naukowy, mogąc służyć dalszemu rozwijaniu refleksji teoretycznej. Jednocześnie staje się przewodnikiem problemowym dla obu stron procesu dydaktycznego w edukacji prawniczej – dla wykładowców i adeptów prawa. Jednym może służyć pomocą w doborze treści zajęć. Drugim – w należyтым rozumieniu filozoficzno-teoretycznych i ustrojowo-politycznych treści wzmiankowanej zasady, co powinno przekładać się następnie na kształtowanie sfery kultury prawnej, na właściwe stosowanie tej zasady w toku wykonywania zawodów prawniczych.

5. Pozostałe osiągnięcia - wybór

5.1 Jako dodatkowe osiągnięcia naukowo-edytorskie pragnę wskazać pięć książek:

I. Jerzy Kowalski, Zenon Ślusarczyk, *Unia Europejska – proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze IURIS, Poznań 2006 r., str. 260; (udział własny 80 proc.); podręcznik akademicki powstały na podstawie doświadczeń dydaktycznych, wskazujących na celowość szczególnie uwypakowania prawnych podstaw tworzenia systemu instytucji UE i praktycznych aspektów ich funkcjonowania (kompetencje i proces decyzyjny) oraz na rozszerzanie konstrukcji UE;

II. Jerzy Kowalski, *Polskie prawo gospodarcze publiczne* – Polskie Wydawnictwo Prawnicze IURIS, Poznań 2007 r., str. 227; podręcznik akademicki; (recenzowana przez prof. dr hab. Stanisława Hoca); książka nominowana do nagrody MNiSzW w grupie podręczników; oprócz podstawowego wykładu założeń i konstrukcji tego prawa, wprowadzono po raz pierwszy *novum*. Ponieważ prawo to ulegało stosunkowo częstym zmianom, opublikowano rządowe uzasadnienia projektu trzech ustaw zmieniających pierwotną ustawę z 1988 r. o działalności gospodarczej, następnie ustawę-prawo działalności gospodarczej z 1999 r., zastąpioną z kolei ustawą o swobodzie działalności gospodarczej z 2004 r., i wreszcie przedstawiono założenia rządowe z 2006 r. projektowanej kolejnej nowelizacji tej ustawy, a także założenia nowelizacji ustawy-przepisy wprowadzające ustawę o swobodzie działalności gospodarczej. Ponadto do tekstu obowiązującej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej dołączono w odpowiednich artykułach projektowane ich nowe brzmienie, a także zestawiono poprzednie i aktualne brzmienie danych przepisów, ustalone w wyniku kolejnych nowelizacji ustawy przez odrębne ustawy szczególne, uwzględniające prawo Unii Europejskiej. Cel dydaktyczny nowej formuły podręcznika: rezygnacja z systematycznej szczegółowej charakterystyki całości regulacji prawnej (formuła tradycyjnego podręcznika), uznając, że ulegnie ona szybkiej modyfikacji, czyniąc podręcznik po części zdezaktualizowany. W to miejsce ukazano elementy procesu legislacyjnego i kierunek myślenia ustawodawcy, sposób uzasadnień konieczności zmian ustawy, zakres merytoryczny postulowanych zmian, a także sposób wykazywania zgodności nowej regulacji z prawem UE w danym zakresie;

III. *Administracja Publiczna i Prawo Administracyjne w zarysie*, praca zbiorowa, red. naukowa Jerzy Kowalski, Mirosław Karpiuk, PWP IURIS, Poznań 2013, str. 469;

podręcznik akademicki zrealizowany wskutek własnej inicjatywy jako kierownika Katedry Prawa Administracyjnego Wyższej Szkoły Menedżerskiej; w tym dwa rozdziały autorstwa własnego: rozdział IV „Samorząd terytorialny i prawo administracyjne – wybrane konteksty europejskie” str. 71-106 oraz rozdział XIII „Status prawny pracowników administracji publicznej” str. 265-296;; w pierwszym zakresie syntetycznie przedstawiono problematykę: samorząd terytorialny w UE i w Radzie Europy (Komitet Regionów, Europejska Karta Samorządu Lokalnego, współpraca zagraniczna jednostek samorządu terytorialnego, Konwencja Rady Europy o współpracy transgranicznej); administracja świadcząca: prawo socjalne Rady Europy i UE - pojęcie i źródła prawa socjalnego UE, ustawodawstwo socjalne UE i jego aksjologiczne ukierunkowanie; prawo do dobrej administracji, kodeks dobrej administracji, europeizacja prawa administracyjnego W drugim zakresie przedstawiono zagadnienia: powszechne prawo pracy a prawo urzędnicze, kodeks pracy i pragmatyki pracownicze; odrębne instytucje (od powszechnego prawa pracy) w prawie urzędniczym; regulacje określające status prawny osób zatrudnionych w urzędach państwowych (poza urzędami administracji rządowej), pracowników samorządowych, idea służby cywilnej: podstawa konstytucyjna i główne rozwiązania ustawowe; stan aktualny.

IV. Jerzy Kowalski – *Становление и развитие конституционной государственности в Польше (историко-правовое исследование)*, Санкт-Петербург, Издательство Юридического Института, 2010 г. стр. 341, монография; (tytuł w j. polskim: *Powstanie i rozwój konstytucyjnej państwowości w Polsce – studium historyczno-prawne*. Wydawnictwo Instytutu Prawniczego Sankt Petersburg, 2010 r., str. 341, monografia); recenzowana przez: prof. dr hab. Drozdowa A. M., prof. dr hab. Bajew W. G.

Praca z 2010 r. jest w piśmiennictwie rosyjskim podstawową aktualną syntezą nt. ewolucji polskiego konstytucjonalizmu w XX wieku. Scharakteryzowano konstytucję z 1921 r. (system demokracji parlamentarnej); proces zmian konstytucji – od demokracji parlamentarnej do modelu państwa autorytarnego; na tle europejskich tendencji – wskazano na specyfikę konstytucji z 1935 r.; kreuje ona model państwa polskiego odrębny od typowej dyktatury wojskowej i od państwa totalitarnego (typu faszystowskiego lub komunistycznego). Omówiono główne zmiany polityczne po 1944 roku i etap konstytucjonalizmu socjalistycznego, a następnie proces ewolucji od państwa typu socjalistycznego do modelu demokratycznego państwa prawa. Scharakteryzowano konstytucję 1997 r. (systematyka, aksjologia i podstawowe

zasady, system organów państwa – kompetencje i zasady funkcjonowania). Uwzględniono też tradycję historyczną: wpływ europejskiej idei konstytucyjnej i teorii podzielonej władzy na koncepcję konstytucji 1791 r., pierwszej w Europie konstytucji (pisanej).

V. Jerzy Kowalski, Walenty Grigoriewicz Bajew – *Европейский конституционализм Германии и Польши (опыт историко-теоретического анализа)* - Санкт-Петербург, Издательство Юридического Института, 2011 г., стр. 690; монография; (Odpowiednik tytułu w j. polskim: *Europejski konstytucjonalizm Niemiec i Polski – próba historyczno-teoretycznej analizy*, Wydawnictwo Instytutu Prawniczego Sankt Petersburg 2011 r., str. 690; monografia; udział własny 50 proc.); recenzowana przez: prof. dr hab. Ajrapetow A. G., prof. dr hab. Miedwiediew W. G., prof. dr hab. Tumanowa A. S.

Praca z 2011 r. – jest próbą syntezy konstytucjonalizmu Niemiec XIX-XX wieku (do 1933 roku) i nie ma odpowiednika w Polsce i Rosji. Przedstawiono trzy grupy zagadnień:

1. recepcja ideologii Oświecenia, dyskurs na temat prawo naturalne a prawo pozytywne w relacji państwo/władza (m.in. historyczna szkoła prawa F. Savigny), recepcja idei konstytucyjnej (wpływ rewolucyjnej Francji) w niemieckiej myśli polityczno-prawnej XVIII/XIX wieku, poglądy na państwo i prawo (m. in. Kant, Fichte, Hegel) oraz konflikt: tendencje liberalizmu politycznego a polityczno-prawny konserwatyzm (m. in. K. Haller); 2. etapy zmian ustrojowych i konstytucyjnych: od monarchii absolutnych do monarchii konstytucyjnych szczególnie po kongresie wiedeńskim (1815-1830) (państwa Związku Niemieckiego jako konfederacja); nowe konstytucje okresu 1830-1848 – wpływ rewolucji francuskiej 1830 r.; proces jednoczenia państw niemieckich (rola Prus) i powstanie II Rzeszy Niemieckiej jako federacji i cesarstwa; konstytucja z 1871 r. (umiarkowanie demokratyczny system wyborczy, kompetencje władzy ustawodawczej, władza wykonawcza-system kanclerski, system organów władzy państwowej, system i reforma ustawodawstwa oraz pozytywizm prawniczy; powstanie Republiki Weimarskiej i konstytucja 1919 r.: federacja oraz połączenie republiki parlamentarnej (wzór Republiki Francuskiej) i republiki prezydenckiej (wzór USA); upadek republiki i początki systemu faszystowskiego; 3. porównawczo przedstawiono w zarysie etapy zmian konstytucyjnych i formy państwa w Polsce: w tym samym czasie i w tej samej części Europy wystąpiły odrębne procesy polityczne, świadomości narodowej i inne

rozwiązania konstytucyjne; Niemcy: od monarchii absolutnych do monarchii konstytucyjnej, cesarstwa i republiki o mieszanym charakterze, oraz początki państwa totalitarnego; wobec Napoleona i systemu napoleońskiego: dyktator i wróg wolności a kampania 1813 r. jako wojna narodowa o wyzwolenie; od rozdrobnienia do zjednoczenia państwa, od konfederacji do federacji; Polska: od republiki szlacheckiej do monarchii konstytucyjnej; upadek państwa i niepodległości; quasi-państwo w systemie napoleońskim, gospodarcze i militarne wsparcie Napoleona a kampania 1813 jako koniec nadziei na odbudowę państwa polskiego oraz po kongresie wiedeńskim quasi-państwo w związku państwowym z cesarstwem Rosji; po 1918 r. - republika parlamentarna wg wzoru III RF z dominacją władzy parlamentu, oraz dalsze zmiany konstytucyjno-ustrojowe i ich polska specyfika.

5.2 Inne osiągnięcia mają zróżnicowany charakter: w sferze kierowniczo-organizacyjnej pozauczelnianej (lecz mającej związek z naukowym środowiskiem prawników) oraz w ramach pracy dydaktycznej w uczelni (Uczelnia Łazarskiego w Warszawie).

A. W pierwszym zakresie: W 1993 r. wygrałem konkurs pod egidą Ministerstwa Sprawiedliwości na stanowisko dyrektora-redaktora naczelnego Państwowego Wydawnictwa Prawniczego w Warszawie. Stan wydawnictwa: kryzys finansowy (zadłużenie), organizacyjno-funkcjonalny i merytoryczny (pusta teka wydawnicza) wymagał radykalnych działań. Doprowadziłem do zawarcia układu przed Sądem Gospodarczym w Warszawie na sumę blisko 16 mln. zł. Układ został spłacony w terminie i w kwocie wyznaczonej przez Sąd. A więc sanację przedsiębiorstwa przeprowadziłem pomyślnie; konieczne zmiany i układy z wierzycielami spowodowały rentowność przedsiębiorstwa.

W 1997 r. na mocy decyzji Ministra Sprawiedliwości i Ministra Skarbu Państwa – przedsiębiorstwo państwowe włączono w proces przekształceń własnościowych na podstawie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. W efekcie powstała spółka z o.o. z udziałem dwóch inwestorów strategicznych: Wydawnictwo Prawnicze Butterworths (Londyn) i Wydawnictwo Naukowe PWN z udziałem Skarbu Państwa. W procesie tym zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości Prof. Leszka Kubickiego wyznaczono mi rolę likwidatora przedsiębiorstwa państwowego, zadanie wniesienia jego majątku (jako aport) do spółki; wymagało to ogromu działań organizacyjno-prawnych, wykonania wielu opracowań merytorycznych dla obu ministerstw i Rady Ministrów (decydującej o finalnej sprzedaży pakietu akcji Skarbu Państwa zagranicznemu inwestorowi

prywatnemu) oraz dla współników. Wszystkie przypisane mi niezbędne działania zostały pomyślnie przeprowadzone, a w utworzonej spółce objąłem stanowisko członka zarządu-dyrektora/redaktora naczelnego.

Nade wszystko istotny był sukces edytorski, stanowił on podstawę odzyskania rentowności przedsiębiorstwa państwowego i umożliwił korzystne warunki prywatyzacji. Wydawnictwo powróciło na krajowy rynek wydawniczy jako poważny wydawca dzieł prawniczych. Doprowadziłem do wydania wielu dzieł autorstwa wybitnych prawników, dzieł uznawanych obecnie (w danym zakresie) jako pozycje klasyczne. Wymienić można: wielotomową edycję komentarzy do kodeksu prawa cywilnego (do ksiąg I-IV); kodeks postępowania cywilnego – tekst, orzecznictwo, piśmiennictwo (tom I-II); komentarz do kodeksu postępowania cywilnego (część I-III); kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem; komentarz do kodeksu karnego-część ogólna; prawo spółdzielcze-komentarz do zmienionych przepisów; słownik łacińsko-polski – łacina w nauce i kulturze; prawo dewizowe-komentarz; oryginalne studium: Japonia. Przestępczość na marginesie cywilizacji. Spośród autorów tych dzieł można wymienić prawem przykładu: Stanisław Rudnicki, Janusz Pietrzykowski, Kazimierz Piasecki, Jan Winiarz, Tadeusz Ereciński, Jerzy Ignatowicz, Andrzej Zoll, Zbigniew Cwiąkański, Kazimierz Buchała, Jerzy Pieńkos, Brunon Hołyst.

B. W drugim zakresie:

Znakiem istotnego sukcesu jest zorganizowanie i kierowanie kolejno: Studium Prawa Niemieckiego i Studium Prawa Rosyjskiego.

Studium Prawa Niemieckiego (w ramach Wydziału Prawa i Administracji) zostało powołane decyzją władz Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie w 2000 roku; powierzono mi jego zorganizowanie i kierowanie. Przyjęto dwusemestralny cykl zajęć (w wymiarze 160 godzin wykładów) prowadzonych w języku niemieckim przez profesorów prawa z RFN, po części zaś przez polskich znawców prawa niemieckiego z różnych ośrodków akademickich. Założeniem programowym było poznanie podstawowych zagadnień wybranych dziedzin prawa w ramach systemu prawnego RFN. Uzupełnieniem cyklu zajęć było zorganizowanie przeze mnie we współpracy z partnerami niemieckimi miesięcznych praktyk (łącznie dla 60 osób) w instytucjach wymiaru sprawiedliwości – w dwu sądach (Frankfurt n/M) i w Prokuraturze Krajowej Landu Hesja (Wiesbaden). Uczestniczenie w wykładach, praktyki w RFN oraz egzamin końcowy powiązane były ze znajomością języka niemieckiego. Studium tym kierowałem przez dwa lata, w roku akademickim 2000/2001 i 2001/2002.

Zainteresowanie tą ofertą dydaktyczną inspirowało władze uczelni (2002 r.) do powołania także Studium Prawa Rosyjskiego (na prawach katedry); nominowany zostałem jego organizatorem i kierownikiem; opracowałem program nauczania. Kolidacja obowiązków i wielość faktycznych czynności organizatorskich i administracyjnych wykonywanych osobiście w jednym i drugim studium spowodowała zmianę. Prowadzenie Studium Prawa Niemieckiego objęła inna osoba. Natomiast kierownikiem Studium Prawa Rosyjskiego jestem do chwili obecnej.

Naukowo-dydaktycznym partnerem ze strony rosyjskiej jest od początku Akademicki Prawny Instytut przy Instytucie Państwa i Prawa Rosyjskiej Akademii Nauk w Moskwie, na mocy porozumienia o wzajemnej współpracy podpisanego w Warszawie 5 grudnia 2002 r. Aktualnie, w roku akademickim 2013/2014 rozpoczyna się dziewiąty już cykl dydaktyczny w wymiarze 2 semestrów – łącznie 130 godzin wykładów, prowadzonych w języku rosyjskim wyłącznie przez profesorów API. Program zajęć przewiduje podstawowe zagadnienia prawa rosyjskiego w zakresie prawa konstytucyjnego, cywilnego, sądowego, administracyjnego, bankowego, podatkowego, prawa regulacji handlu wewnętrznego w FR, oraz odnośnie postępowania cywilnego, administracyjnego i arbitrażowego. Program dydaktyczny przewiduje również 2-godzinny lektorat j. rosyjskiego poprzedzający każdy wykład, ukierunkowany na terminologię prawniczą właściwą dla danej dyscypliny prawa, której dotyczy dany wykład oraz miesięczne letnie kursy tego języka organizowane przeze mnie we współpracy z Instytutem Języka i Kultury Rosyjskiej im. Puszkina w Moskwie.

Powołaniu Studium Prawa Rosyjskiego przyświecała idea nowej oferty edukacyjnej (o bardziej praktycznym ukierunkowaniu) dla wszystkich tych studentów (i absolwentów uczelni), których droga zawodowa wiązałaby się ze współpracą gospodarczą (lub w innych nieco zakresach) z Rosją, lub szerzej: z pracą w różnych instytucjach współpracy międzynarodowej w obszarze Europy środkowo-wschodniej, a nawet w instytucjach Unii Europejskiej. Wykorzystanie współczesnych technologii informatycznych w procesie dydaktycznym odnosi się także do Studium: każdy wykład profesorów z Moskwy dostępny jest w wersji elektronicznej na stronie internetowej Uczelni Łazarskiego. Miarą sukcesu jest to, iż jak dotąd, w kolejnych latach łącznie 406 osób ukończyło Studium, uzyskując dyplom sygnowany przez rektora Akademickiego Prawnego Instytutu w Moskwie i rektora Uczelni Łazarskiego w Warszawie.

5.3 Działalność dydaktyczna.

Zgodnie z ustalonym programem studiów, w ramach zatrudnienia we wskazanych uczelniach, prowadziłem wykłady i seminaria licencjackie oraz magisterskie z zakresu:

prawoznawstwo, teoria prawa, nauka o państwie, prawo konstytucyjne, prawo Unii Europejskiej. Dopełnieniem dydaktyki akademickiej jest wystąpienie w roli promotora: w ramach prowadzonych przeze mnie seminariów licencjackich powstało łącznie 85 prac licencjackich, a zwięźceniem seminariów magisterskich jest łącznie 79 prac magisterskich. Z kolei do chwili obecnej byłem recenzentem łącznie 251 prac dyplomowych, w tym 146 prac magisterskich i 105 prac dyplomowych – uczestników studiów podyplomowych.

W bieżącym roku akademickim prowadzę (Uczelnia Łazarskiego) wykłady w zakresie: prawo konstytucyjne, teoria prawa, prawoznawstwo i nauka o państwie.

Szczególną formą pracy dydaktycznej była sprawowana przeze mnie indywidualna opieka naukowa (idea tutoring) w latach 2008-2010 w Wyższej Szkole Menedżerskiej (Wydział Prawa i Administracji) w odniesieniu do 18 studentów tego wydziału, a w Uczelni Łazarskiego - w okresie 2010-2011 w stosunku do 23 studentów, zaś w bieżącym roku akademickim – wobec 12 studentów V roku studiów i 8 studentów I roku studiów (Wydział Prawa i Administracji).

Na zaproszenie strony rosyjskiej prowadziłem również w Instytucie Prawniczym w Sankt Petersburgu w latach 2006-2012 cykl wykładów (30 godzin każdy) z prawa konstytucyjnego państw (Polska, Niemcy, Francja).

6. Działalność organizatorska (w jednostkach naukowych). W latach 2006, 2010 i 2011 pełniłem rolę współorganizatora (2006) i organizatora konferencji naukowych (2010 i 2011), organizowanych kolejno przez jednostki naukowe:

- Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Informatyczna (Warszawa) i Wyższa Szkoła Mazowiecka (Warszawa): „Dynamiczność warunkiem skutecznego zarządzania”;
- Wyższa Szkoła Menedżerska (Katedra Prawa Administracyjnego): seminarium naukowe „Jakość kształcenia w WSM”;
- Wyższa Szkoła Menedżerska (Katedra Prawa Administracyjnego): IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Prawo, Społeczeństwo, Gospodarka”.

7. Udział w konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych.

Podczas konferencji wskazanej wyżej w 2006 r. przedstawiłem referat główny *Dynamika zmian instytucjonalnych w obszarze Wspólnego Rynku Europejskiego*. Traktaty założycielskie wspólnot europejskich oraz kolejne traktaty ujęto jako koherentny system traktatowy rozwijający się dynamicznie w „przyspieszeniu” nie tylko temporalnie, ale przebudowujący system instytucji Wspólnot oraz Unii Europejskiej w kierunku poszerzania

ich kompetencji i rozszerzając zakres tworzenia i funkcjonowania wspólnego rynku, jako wyraz ewolucji filozofii integracji europejskiej.

Na konferencji międzynarodowej organizowanej w 2008 r. przez Wyższą Szkołę Finansów i Zarządzania w Białymstoku nt. „Relacje nowych krajów Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską” przedstawiłem referat *Polska – Rosja, Polacy – Rosjanie: w kręgu kulturowych i politycznych sprzeczności*. Tekst opublikowany w: „Relacje nowych krajów UE z Federacją Rosyjską (w aspekcie politycznym, ekonomicznym, kulturowym i społecznym), red. nauk. Marek Rutkowski, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok 2008, str. 29-49. Główna myśl: różne nurty debat publicznych wskazują na umacnianie się zjawiska antypolonizmu i antyrosyjskości jako podstawy aktualnej polityki historycznej obu państw. Jego fundamentem są wzajemnie negatywne stereotypy stale obecne w świadomości; ich podstawą są doświadczenia historyczne, lecz odmiennie spostrzegane i interpretowane; stereotypy te są utrwalane przez różne formy przekazu społecznego w masowej skali. Główną rolę odgrywają odrębne „kody kulturowe” właściwe obu narodom jako wynik różnych kierunków rozwoju historyczno-kulturowego państwa i społeczeństwa. Jest to podstawa wzajemnie innego rozumienia prawa (jako *ius*), wielu kategorii z zakresu prawa, polityki, aksjologii, socjologii, pojmowania narodowych imponderabiliów, niektóre kategorie dla Rosjan są niezrozumiałe i nieprzetłumaczalne pojęciowo (osoba ludzka, dobro wspólne) itp.; jest to bariera rozumienia i komunikowania się. Nawiązano do programu badań w tym zakresie w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych pod kier. prof. Andrzeja de Lazari: „Wzajemne uprzedzenia pomiędzy Polakami i Rosjanami”.

W 2010 r. na międzynarodowej konferencji w Warszawie pn. „Nowe kategorie prawa” (org. Wydział Prawa i Administracji-Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. R. Łazarskiego w Warszawie i Wydział Prawa Uniwersytetu w Bari, Włochy) prezentowałem referat *O niektórych tendencjach zmian w prawie polskim*. Omówiono wybrane zagadnienia: zmiany w prawie cywilnym i karnym pod wpływem technologii informatycznych (prawo Internetu, prawo komputerowe, kwestie pochodne w związku z ideą e-społeczeństwa i e-administracji, z ustawą o prawach autorskich i prawach pokrewnych oraz z implementacją prawa UE w tym zakresie); ewolucja dziedziny prawa publicznego – prawa o cudzoziemcach (wpływ standardów prawa międzynarodowego a szczególnie UE – *aquis Schengen*), przedstawiono etapy nowelizacji odpowiedniej ustawy pod wpływem zobowiązań międzynarodowych oraz stanowiska TK, SN i NSA co do statusu cudzoziemca z uwzględnieniem praw człowieka; generalnie wskazano na ciągły już proces „europeizacji prawa polskiego” w rozmaitych jego dziedzinach; wskazano na kolejne fazy dyskusji w filozofii i teorii prawa – powrót

problematyki prawa naturalnego; demokratycznego państwa prawa; w zakresie prawa medycznego – uwzględnianie kwestii autonomii i praw pacjenta i zgody na działania medyczne lub z zakresu bioetyki (np. status prawny pre-embryonu, uporczywa terapia). W prawie administracyjnym i publicznym prawie gospodarczym – uporczywe i nieskuteczne definiowanie kategorii „nadzór” (także w relacji do „kontroli”); powstają tzw. definicje pozorne błędne logicznie, wg stereotypowego schematu „x jest to..” (pozbawionego sensu), pomijając zasady sformułowane w klasycznej teorii definicji i nazw (T. Kotarbiński i K. Ajdukiewicz), co wykazał w analitycznym studium Roman Sowiński „O definiowaniu nadzoru...” w 2004 roku. Wskazano na próbę tworzenia nowych dziedzin prawa: prawo policyjne; bioprawo, to ostatnie adekwatnie do koncepcji prof. R. Tokarczyka sformułowania nowej dziedziny jurysprudencji – biojurysprudencji. W zakresie naukowym – renesans studiów romanistycznych nie tylko w klasycznej, tradycyjnej formule (historia prawa rzymskiego i jego instytucji); główna tendencja badań – współczesne znaczenie tego prawa dla prawa cywilnego, dogmatyki prawa, jako fundament *ius commune* Europy, paremie w orzecznictwie SN i TK, wystąpieniach Rzecznika Praw Obywatelskich, a w miejsce kategorii „zasady współżycia społecznego” – postulat przywrócenia kategorii *boni mores*.

Na zaproszenie strony rosyjskiej w latach 2006-2013 uczestniczyłem w konferencjach, prezentując wystąpienia (w języku rosyjskim), których tematy były odpowiedzią na zainteresowania organizatorów:

- 2006 r. *Konstytucjonalizm Rzeczypospolitej Polskiej – tradycja konstytucyjna i stan współczesny* (konferencja „Jednostka, prawo, państwo – historia, teoria, praktyka), Instytut Prawniczy w Sankt Petersburgu; omówiono zmienny charakter konstytucji XVIII-XX wieku i ich kontekst europejski, zmiany formy państwa w relacjach międzynarodowych XIX wieku, podstawowe zasady Konstytucji RP z 1997 r.: preambuła i rozdział I;

- 2007 r. *Prawo administracyjne gospodarcze w okresie transformacji ustroju RP* (konferencja „Prawo administracyjne w służbie gospodarki narodowej. Teoria. Praktyka”), Instytut Prawniczy w Sankt Petersburgu wydany w „Polityka Władza Prawo” nr XI 2007 Instytut Prawniczy Sankt Petersburg ss. 43-47; omówiono proces zmian prawnych form własności w przejściu od gospodarki socjalistycznej do liberalnej koncepcji gospodarki wolnego rynku i wolności działalności gospodarczej; w tym kontekście – ukazano zasady regulacji działania podmiotów publicznych i prywatnych, kompetencje organów administracji w systemie gospodarczym;

- 2007 r. *Kulturowe tradycje edukacji prawniczej w Polsce. Praktyka, kontekst intelektualno-moralny* (konferencja „Wychowanie, ekonomika, prawo – tradycja i innowacja”), Moskiewski Ekonomiczno-Lingwistyczny Instytut w Moskwie; omówiono: aktualny w Polsce system kształcenia w dziedzinie prawa; tradycję edukacji prawa w Polsce od średniowiecza do 1939 r.; stałe powiązanie z europejską myślą prawniczą; rolę polskich uczonych-prawników w tworzeniu nowoczesnego systemu prawa w Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.; zagadnienie kształcenia i działania systemu sprawiedliwości w aspekcie „kultury prawnej”: wymiar intelektualny i wymiar moralny; wybitni uczeni jako wzory osobowe, autorytety intelektualne i moralne;

- 2008 r. *Za dużo państwa w polskiej gospodarce?* (konferencja „Państwo a gospodarka we współczesnym świecie”), Ministerstwo Sprawiedliwości Federacji Rosyjskiej – Oddział w Kałudze, Kaługa; omówiono sprzeczne tendencje: z jednej strony konstytucyjne przyjęcie generalnie modelu gospodarki wolnorynkowej, koncepcji wolności gospodarczej z ideą eliminowania nadmiernych regulacji prawnych wolność tę ograniczających (jako bariera dla rozwoju przedsiębiorczości), czego projekty opracowywały różne komisje rządowe, a z drugiej – tendencja wzmacniania roli państwa w gospodarce przez nowe regulacje administracyjne;

- 2008 r. *System organów państwowych w RP – niektóre problemy ich funkcjonowania* (konferencja „Optymalizacja prawotwórczego procesu; pytania teorii i praktyki”), Instytut Prawniczy w Sankt Petersburgu; w kontekście generalnej koncepcji trójpodziału władz omówiono niedostatki konstytucyjnej regulacji; tylko organy władzy ustawodawczej są dokładnie scharakteryzowane (kompetencje i zasady funkcjonowania); w zakresie władzy wykonawczej pominięto wiele jej elementów (np. prezes Rady Ministrów, status wicepremiera, ministra bez teki); wątpliwości interpretacyjne budzi model prezydentury; różne konstytucyjne organy ochrony prawa nie mieszczą się w schemacie trójpodziału władz; funkcje poszczególnych rodzajów władz nie są dobrze rozdzielone, zachodząc na siebie (np. wpływ prezydenta na wymiar sprawiedliwości przez mianowanie sędziów; problem – minister sprawiedliwości jako zarazem prokurator generalny); organ państwa – prokuratura nie występuje w konstytucji (liczne postulaty konieczności zmiany tej sytuacji); sądownictwo administracyjne ingeruje w działalność organów państwa; Trybunał Konstytucyjny występuje dodatkowo jako „pozytywny prawodawca”; to wybrane problemy dyskutowane w doktrynie;

- 2013 r. *Preambuła w Konstytucji Rosyjskiej* (konferencja „Rosyjski konstytucjonalizm, teoria i praktyka - w 20- lecie Konstytucji Federacji Rosyjskiej i 65- lecie Deklaracji praw człowieka”), Instytut Prawniczy w Sankt Petersburgu, Wydział Prawa im. M.M. Spernackiego

Rosyjskiej Akademii Gospodarki Narodowej i Państwowej Służby przy Prezydencie Rosyjskiej Federacji w Moskwie, Międzyregionalne Stowarzyszenie Teoretyków Państwa i Prawa; (miejsce konferencji Instytut Prawniczy w Sankt Petersburgu); tekst publ. w: Юридическая мысль № 5/2013 Юридический Институт, Санкт Петербург. Na tle tradycji europejskiej w odniesieniu do preambuł, scharakteryzowano zasadnicze różnice, a raczej odrębność treści tej preambuły od treści preambuł konstytucyjnych przyjmowanych przez państwa powstające w wyniku rozpadu bloku państwa socjalistycznych; różnice te występują przede wszystkim w warstwie aksjologicznej – w przypadku owych państw bardzo rozbudowanej, odwołującej się głównie do rodzimych tradycji historyczno-kulturowych, niezależnej państwowości, tradycji religijnych, wartości demokratycznych i humanistycznych (prawa człowieka); w przypadku zaś FR – choć preambuła jest całkowicie odideologizowana (w stosunku do poprzednich konstytucji), lecz jej warstwa aksjologiczna jest zredukowana do ogólnikowych formuł dot. „wartości ogólnoludzkich” (pokój, sprawiedliwość, dobro), bez szczególnych odniesień do wartości demokratyczno-liberalnych, demokratycznego państwa prawa, a warstwa historyczno-kulturowa jest niemal nieobecna. Na podstawie piśmiennictwa rosyjskiego wskazano, że krótka preambuła ma charakter formalny, nie przywiązuje się do niej większego znaczenia, i w konsekwencji w niewielkim stopniu można ją uważać za ideowy fundament nowej konstytucji;

- 2013 r. *Rosyjska Deklaracja Praw i Wolności Człowieka i Obywatela* (konferencja „Rosyjski konstytucjonalizm; teoria i praktyka, część II - w 20- lecie Konstytucji Federacji Rosyjskiej i 65-lecie Powszechnej Deklaracji praw człowieka; organizatorzy i miejsce konferencji – jak wyżej).: charakterystyka dokumentu z 1991 r. przyjętego przez Radę Najwyższą Rosji za prezydentury B. Jelcyna; po raz pierwszy w Rosji ma miejsce recepcja międzynarodowych standardów praw człowieka i obywatela, dokument przyjmuje standardy ochrony tych praw, i po raz pierwszy w Rosji nawiązuje do koncepcji demokratycznego państwa prawa. Zasady tej Deklaracji przeniesiono do konstytucji i ustawodawstwa Republiki Rosyjskiej a następnie do konstytucji Federacji Rosyjskiej. Dzięki temu konstytucja ta jest porównywalna (formalnie) z konstytucjami demokratycznych państw w Europie.

Inne:

Od 2008 roku do chwili obecnej jestem członkiem kolegium redakcyjnego kwartalnika „Biuletyn Naukowy” wydawanego przez Państwowy Uniwersytet w Orle, Rosja.

W 2013 r.:

- powołany zostałem do kolegium redakcyjnego miesięcznika naukowego "Myśl Prawnicza" (Juridическая Мысль), (wydawca: Instytut Prawniczy S. Petersburg); czasopismo rekomendowane przez Najwyższą Komisję Kwalifikacyjną (ros. BAK) [ds. stopni naukowych] dla kandydatów na stopień doktora i doktora habilitowanego nauk prawnych w Federacji Rosyjskiej;
- otrzymałem nagrodę Rektora Instytutu Prawniczego w Sankt Petersburgu za działalność dydaktyczną (w latach 2006-2012) i współpracę naukową.

